

מבגש

לעבודה חינוכית-סוציאלית

כרך ל' • גיליון 54

תמוז תשפ"ב – יוני 2022

יוצא לאור על ידי:

אפשר
עמותה לפיתוח שירותי רווחה וחינוך

חינוך חוץ-ביתי ופנימייתי: אסופת מאמרים המבוססת על הרצאות שניתנו בקונגרס העולמי לחינוך פנימייתי של ארגון FICE, שהתקיים בישראל באוקטובר 2019 בקמפוס של הקריה האקדמית אונו

עורכים: עמנואל גרופר, אלכסנדר שניידר ומרים גילת

“אפשר”: עמותה לפיתוח שירותי רווחה וחינוך ואיגוד הפנימיות החינוכיות
והטיפוליות בישראל (FICE), 2021 (232 עמודים)

שלהבת עטר-שוורץ

הסביבה הטבעית לגידול ילדים וילדות היא בית המשפחה הביולוגית; עם זאת, מצבי חיים שונים מאלצים ילדים וילדות אלו לחיות לעיתים במסגרות חוץ-ביתיות. הסיבות לכך מגוונות ויכולות לנוע על רצף, מחסכים סביבתיים, צורך בחינוך טוב יותר והתנהגות לא נורמטיבית של נוער, ועד מצבי סיכון וסכנה בסביבה המגדלת. בתחום המסגרות החוץ-ביתיות לילדים וילדות ולנוער, ישראל נמצאת במקום ייחודי בהשוואה לעולם המערבי; בעוד שבמערך המסגרות החוץ-ביתיות בישראל הטיפול הפנימייתי נפוץ מאוד (ראו הרחבה אצל עטר-שוורץ ומלקמן, 2019), במרבית מדינות המערב התמונה הפוכה, והפנימייה נתפסת כמוצא אחרון להשמה של ילדים וילדות, ולעומת זאת, טיפול במשפחות אומנה נפוץ מאוד ונחשב כפתרון עדיף; זאת בשל יכולתן של משפחות אלו להעניק לילדים וילדות אלו הזדמנות לחוות מודל של חיי משפחה ויחסי התקשרות תקינים (King, 2013).

בישראל יש מגוון מסלולים להשמתם של ילדים וילדות ונוער בפנימיות. ראשית, ישנן פנימיות לילדים וילדות בסיכון, הנמצאות באחריות משרד הרווחה והביטחון החברתי ומיועדות לילדים וילדות ולנוער שהוצאו מהבית, בעיקר על רקע מצבים של חוסר יכולת המשפחה לספק להם ולהן סביבה מיטיבה ומוגנת (אגף בכיר חוץ-ביתי: משפחה, ילד, נוער והשמות מיוחדות, 2020). לצד זאת, ישנן פנימיות חינוכיות (הידועות גם כ"כפרי נוער"), הנמצאות באחריותו של משרד החינוך ומיועדות לנוער שמגיע מרקע חברתי וגאוגרפי פריפריאלי, בשל רצון ההורים להעניק להם חינוך, טיפוח והעשרה שאין ביכולתם להעניק (גרופר, 2005, 2012). מסגרות פנימייתיות נוספות המיועדות לנוער הן מסגרות של חסות הנוער, באחריות משרד הרווחה. הן מטפלות במתבגרים ובמתבגרות במצבי עבריינות, סטייה חברתית, סיכון וסכנה, כגון דרות רחוב ושוטטות (בן-סימון וכאהן-סטרביצ'נסקי, 2016).

אסופת המאמרים הנסקרת כאן מתייחסת לאוכלוסיית הילדים, הילדות והנוער בהשמה חוץ-ביתית בישראל, בעיקר בפנימיות טיפוליות וחינוכיות, אך היא כוללת

גם תכנים הקשורים למשפחות אומנה. האסופה מייצגת מקצת התכנים שעלו בקונגרס העולמי של החינוך הפנימייתי בחסות הארגון הבין-לאומי FICE, שבראשו עומד פרופ' עמנואל גרופר, אשר ערך אותה יחד עם ד"ר אלכסנדר שניידר ומרים גילת. בהיותי יושבת הראש המדעית של הקונגרס, אני מוצאת, כי אסופה זו מייצגת נאמנה סוגיות מרכזיות בולטות במערך ההשמה החוץ-בית'י בישראל שעלו בקונגרס זה, סוגיות שהן בחלקן לא פתורות ואף מטרידות. לצד אסופה זאת, התפרסמו גם אסופות בשפה האנגלית של חברים וחברות בקונגרס מרחבי העולם. האסופה, שנוגעת בצורה מוצלחת בנושאים של מגוון, תרבות ופליטות בקרב ילדים, ילדות ונוער בהשמה חוץ-ביתית בישראל, כפי שיפורט להלן, משקפת את התמה המרכזית של הכנס, שהייתה "הזדמנויות חיים טובות יותר עבור ילדים וילדות בחברות רב-תרבותיות".

האסופה כוללת 30 מאמרים, המשתייכים לשלושה שערים שונים. השער הראשון עוסק במצבי טראומה ומשבר בחייהם של ילדים וילדות בפנימיות. **וידאד מסאלחה** התייחסה במאמרה לאוכלוסייה הייחודית של ילדים וילדות בחברה הפלסטינית במזרח ירושלים שחוו מצבי טראומה. המאמר, המבוסס על ניתוח תהליך טיפולי בילד פלסטיני ממזרח ירושלים שחוה טראומה, ממחיש את ריבוי חוויות הילדות הטראומטיות בסביבה סוציו-פוליטית מורכבת ואת השילוב בין אירועים וקשיים אישיים ומשפחתיים לבין אירועים שקשורים לקונפליקט הישראלי-פלסטיני. המאמר מתאר את העקרונות של שימוש בגישת הטיפול האינטגרטיבי, ממוקד הטראומה, ואת התפקיד של טיפול זה בבניית חוסן בקרב ילדים וילדות. מאמר נוסף בשער זה, של **נועה ישי ואורית רפל-קרויזר**, מתייחס להשלכותיה של מגפת הקורונה על צעירים וצעירות בפנימיות. המאמר, המבוסס בעיקר על ראיונות חצי מובנים שנערכו עם שמונה מדריכות בתוכנית לליוי צעירות בכפרי נוער ובפנימיות, לקראת יציאתן של הצעירות לחיים עצמאיים, עוסק בשינויים שנערכו בתוכנית עקב המגפה ומתאר את העקרונות שעמדו בבסיסה בתקופה מורכבת זו, כגון העיקרון של יציבות לצד גמישות. המחברות הדגישו במאמרו את הרלוונטיות של עקרונות אלו גם לתוכניות אחרות, המיועדות לטיפול במצבי משבר. לבסוף, גם מאמרה של **רעות גולדמן** מתאר התמודדות של פנימייה טיפולית בתקופת הקורונה בראי הגישה הנרטיבית. המאמר, שמתבסס על דיווחי הצוות בפנימייה, מעלה סוגיות שונות הנוגעות לאי-הוודאות, הקושי והמורכבות שחוה הצוות, זאת לצד התחושה של היצירתיות והניסיון לשמר שגרה, והוא אף מצביע על היבטים ארגוניים שהשתנו בתקופה זו.

השער השני מתייחס לתוכניות ולמיזמים ייחודיים בפנימיות, בעבודה הישירה עם ילדים וילדות ונערים ונערות בפנימיות ועם המשפחות. השער כולל שבע עבודות מתחומים שונים בעולם החוץ-בית'י, כולל התייחסות לעולם הפנימייתי ולעולם האומנה. באופן ספציפי, **יחיעם שרלו** תיאר הערכה של תרומתה של פעילות התנדבותית של חניכים וחניכות בכפר נוער לבניית חוסן אישי ולהעצמה. במאמרו, המבוסס על תצפית משתתפת בקרב נערים ונערות מכפר נוער בישראל

שיצאו להתנדב ברואנדה בקרב נוער ששרד בילדות את רצח העם, הוא מראה כיצד ניתן להפוך באמצעות התנדבות נוער בסיכון מ"מקבל" ל"מקבל ונותן", וכיצד ההתנדבות מהווה גורם משמעותי בבניית חוסן אישי. ממצאים אלו הם בהלימה עם הקרימינולוגיה החיובית, המדגישה את העובדה שנתניה היא אמצעי חשוב לשיקום, מה שעולה גם מדברי המשתתפים והמשתתפות בתוכנית. עוד בשער זה, מאמרן של **שמרית פרינס-אנגלסמן, מיטל דרימר ואורית עמיאל**, המתייחס לפיתוח מרכזי טיפול לילדים ולילדות באומנה. המאמר, המבוסס על הניסיון הקליני של נשות מקצוע בתחום האומנה, מתאר את המענים שמציעים מרכזי הטיפול לילדים ולילדות באומנה. מענים אלו נועדו לקדם את מכלול הטיפול, לפתח ידע מקצועי באמצעות צוות המטפלים והמטפלות, לקיים עבודה מערכתית משותפת עם מנחות האומנה ולהגביר נגישות. המאמר מתמקד בטיפול פרטני בילדים ובילדות באומנה ומתבסס על הגישה הטיפולית הדינמית, שנועדה לפתח קשר המבוסס על אמון, תוך התייחסות לעיצוב דפוסים מן העבר שעולים בקשר הטיפול. במאמר מוצגות התמות המרכזיות של הטיפול בילדים ובילדות באומנה, כמו: הקושי ביצירת קשר ואמון, היעדר מילים לביטוי החוויה הטראומטית, צורך בשליטה לצד ריצוי, קונפליקט נאמנות ואתגר הפרידה. מן המאמר נגזרות המלצות חשובות לקידום התהליך הטיפולי באומנה, למדיניות ולהמשך פיתוח הידע בתחום. מתוך מודעות להשפעתו של המרחב הווירטואלי על ילדים ועל ילדות בימינו, **לילך מגנאג'י** תיארה במאמרה את המיזם "מרחב בטוח", המיועד לצוות, לחניכים ולחניכות בפנימיות הטיפוליות, ומטרתו לייצר מרחב בטוח ברשת המקוונת עבור ילדים וילדות בפנימיות. זאת על ידי כך שהוא מאפשר לילדים ולילדות לזהות את הסיכונים והאתגרים ברשת ולהכיר את דרכי ההתמודדות עימם, ועם זאת, לזהות גם את הסיכויים להזדמנות, להעצמה ולקבלת תמיכה ברשת. **רותי פילץ-בורשטיין** התייחסה לעולם נוסף בחייהם של ילדים וילדות בפנימיות ותיארה יוזמה של תהליכי העצמה של חניכים וחניכות בפנימיות חינוכיות טיפוליות באמצעות תוכנית חינוכית כוללת, המטמיעה ערכים העומדים בבסיס הספורט, כגון: משמעת עצמית, סימון יעדים אישיים והתמודדות עם כישלון והצלחה, ככישורי חיים. ערכים אלו מוטמעים במסגרת האימונים, כאשר המטרה היא להשפיע על מעגלי חיים נוספים של החניך והחניכה בפנימיה. **מורן בצר-תייר** התייחסה אף היא במאמרה לפעילות ספורטיבית ולהצלחה בפעילות זו כמקדמת חוסן והעצמה אצל ילדים וילדות בפנימיות. היא תיארה תוכנית מנהיגות ברכיבה על אופני שטח ורכיבה ספורטיבית על סוסים, המאפשרת למשתתפים ולמשתתפות להיות חלק מקבוצת עילית מקצועית. בתוכנית ישנה עבודה אינטנסיבית, הכוללת התמדה והתפתחות ואף מציאת משמעות לשאלות קיומיות בחיי המשתתפים והמשתתפות; זאת, מתוך חוויה של הצלחה אותנטית, שמבוססת על השקעה ולקיחת אחריות.

הנושא התרבותי, שעולה כחוט השני באסופה זו, מקבל ייצוג גם בשער זה, למשל על ידי **מעין בורשטיין**, שהציגה במאמרה ממצאים ממחקרה הייחודי על מיזם של קליטת נוער מבקש מקלט, שמהווה "אוכלוסייה שקופה" בחברה הישראלית, בכפרי

נוער. במחקר נדגמו נערים ונערות אלו שעדיין שוהים בכפר או כאלו שסיימו את השהות בכפר. לצידם, כקבוצת השוואה, נדגמו מהגרים ומהגרות שעלו לישראל ללא משפחת המוצא בכפרי נוער במסגרת מיזם נעל"ה וכן נוער יליד ישראל בכפרי נוער. המחקר, שהתבסס על ראיונות עומק עם הנערים והנערות ועל ניתוח מסמכי ועדות מקצועיות שדנו בעתיד הנוער, מתייחס לחוויית ההגירה והפליטות של הנערים והנערות בראי השפה. תוצאות המחקר מצביעות על כך שהאוכלוסייה הנחקרת נמצאת במצב של סיכון רב ושל שוליות, ובעיקר הצעירים והצעירות יותר. המחקר מצביע על חולשות בטיפול המדינה בנוער הפליט, בעיקר בהקשר של אכפתיות למצבו והתייחסות לתרבות ולשפה. כמו כן, ממצאי המחקר מצביעים על ממצאים כואבים וחוויות של מיעוט חמלה ואף סימנים לגזענות שחוו הנערים והנערות מאפריקה בישראל. עם זאת, המחברת ביקשה להדגיש כי עבודתם של כפרי הנוער בלטה לטובה ביחס לקבלת האחר והשולי והציעה לגזור מתוך כך מודל עבודה מקומי וכן מודל בין-לאומי לקידום אוכלוסיות עם צרכים דומים. גם המאמר של **רותי וונדימגן וואלי שכטר** מתייחס לפן של המגוון התרבותי, באמצעות בחינה רטרופקטיבית של חוויות מעצבות זהות של יוצאי אתיופיה ויוצאות אתיופיה שסיימו את השהות בפנימיות חינוכיות. ממצאי המחקר, המבוסס על ראיונות עומק, מראים כי לתפיסת הבוגרים והבוגרות, מסגרת הפנימייה והדמויות החינוכיות בה היו משמעותיות לתהליך עיצוב הזהות. המחקר חשף גם מאפיינים של המסגרת שהיו חשובים לעניין עיצוב הזהות, כגון: היחסים המשמעותיים הקבוצתיים, הסדר והארגון במסגרת, החינוך ההוליסטי וההשכלה. הנערים והנערות הצביעו על תוצרי זהות חיוביים מובחנים שקיבלו מהפנימייה: ביטחון, אחריות, זהות דתית, זהות חברתית, חוסן ועצמאות. נושא נוסף, שמקבל בעשורים האחרונים תשומת לב הולכת וגדלה בספרות בהקשר של ילדים וילדות בהשמה חוץ-ביתית, הוא נושא האחאות. **לימור אוסטרליץ** ביקשה במאמרה להפנות זרקור למורכבויות הנושא ולדרכי הטיפול באחים ובאחיות במסגרות חוץ-ביתיות בכלל ובפנימיות בפרט, באמצעות סקירת ספרות. הסקירה מדגישה את אחריותה של הפנימייה לפעול בתקופת ההתחנכות של הילדים והילדות בה, בדרכים שבאמצעותן הבוגרים והבוגרות יצאו ממנה בסוף התקופה עם עוגן משפחתי אחאי משמעותי לחיים בעתיד.

השער השלישי מתייחס לסוגיית צוותי חינוך וטיפול בפנימיות ובמשפחות אומנה. סוגיה זו מעסיקה שנים רבות הן את תחום המחקר, הן את הפרקטיקה והן את תחום המדיניות בעולם ההשמה החוץ-ביתית. סוגיות הקשורות באיכות כוח אדם ישיר בפנימיות והכשרתו, המעמד של מדריכים ומדריכות בפנימיות, תחלופת צוות ומיעוט המשאבים שמיועדים לנושא הן סוגיות כאובות, שמהוות את עקב אכילס של המערכת הפנימייתית בישראל ואף במקומות רבים בעולם. שער חשוב זה כולל חמישה מאמרים. המאמר הראשון שנכתב על ידי **חזקיה (חזי) אהרוני** ז"ל, התייחס לאתגר המשמעותי של קידום המעמד והקידום המקצועי של המדריך והמדריכה במסגרות החוץ-ביתיות. הוא הדגיש במאמרו את הרושם כי המערכת "הרימה ידיים" נוכח הקשיים והאתגרים הרבים בתחום והצר על כך שפעמים רבות, התהליך הטיפולי שעוברים ילדים, ילדות ונוער בפנימיות אינו איכותי דיו,

ויש לכך השלכות עתידיות. המאמר, שהוא מאמר עיוני, מגדיר את מעמד המדריך והמדריכה בישראל, סוקר את ניסיונות העבר לשפר את המעמד ותנאי ההעסקה של כוח האדם הישיר בפנימיות, מפרט את הקשיים והאתגרים של המדריך והמדריכה כיום, סוקר בקצרה מה נעשה במדינות אחרות בתחום זה, מעלה רעיונות ופתרונות אפשריים לשיפור המעמד של מדריכים ומדריכות בתחומי ההכשרה, תנאי ההעסקה וההתאגדות מקצועית, ובעיקר קורא לשינוי המצב הקיים, באמצעות כלים מנהליים, משפטיים וחקיקה. ד"ר חזי אהרוני הלך לעולמו זמן קצר לפני פרסום האסופה. הוא היה רכז תחום המדריך בפנימיות ובכפרי הנוער בעמותת "אפשר". בעוד שעד כה הושם בספרות דגש בעיקר על תפקיד הטיפול הרגשי על ידי אנשי מקצוע טיפוליים ונשות מקצוע טיפוליות, בדבריו של חזי אהרוני ז"ל מהדהדת ההבנה כי חלק מהחוויות התרפויטיות המשמעותיות ביותר מתרחשות ביחסים היום-יומיים, המתקיימים במה שהתייחסו אליו בספרות כ"23 השעות האחרות" (the other 23 "hours") בפנימייה (Anglin, 2019; Trieschman et al, 2017). ביטוי זה מצביע על התפקיד המכריע של צוות הפנימייה הישיר בחיים של ילדים וילדות ונוער בפנימייה, בהתבסס על האינטראקציות היום-יומיות המשותפות (Hoffnung-Assouline & Attar-Schwartz, 2020). מאמרן של **אנה רוניקובסקי-קוראס ואנה גרסימנקו**, המבוסס על מחקר משולב, הכולל סקר כמותי וראיונות עומק של מנהלים ומנהלות של פנימיות לילדים וילדות ולנוער בסיכון, מזהה אסטרטגיות פעולה שונות הננקטות על ידי הפנימיות לקידום התפקוד המיטבי של המדריכים והמדריכות. הוא גם בוחן את הקשר בין מידת יישומן של האסטרטגיות לבין רמות השחיקה והתחלופה של המדריכים והמדריכות. בין האסטרטגיות לעבודה עם המדריכים והמדריכות בפנימיות שזוהו ניתן למצוא למשל, מתן הדרכה שוטפת, ניסוח תוכנית עבודה ונהלים ברורים. המחקר חושף שונות משמעותית בשימוש באסטרטגיות השונות בין הפנימיות וכן שונות במידת התחלופה והשחיקה ביניהן. ממצאי המחקר קוראים לסטנדרטיזציה של האסטרטגיות שזוהו והטמעתן בכלל הפנימיות בישראל. בחלק זה גם נכלל מאמרו של **נתנאל שלם**, המנתח את יישום תאוריית ההתקשרות בפנימיות טיפוליות לילדים וילדות בסיכון. המאמר מסתמך על סקירה של מקורות תאורטיים כמו גם על תובנות של הכותב מניהול פנימייה טיפולית ותיאור מקרה. המאמר מוצג על רקע הקריאה של איגוד הפסיכיאטרייה האמריקני להינע מהשמה של ילדים צעירים וילדות צעירות בפנימיות (Dozier et al., 2014), על בסיס התפיסה שסביבה מוסדית אינה יכולה לספק מענה לצורך של אוכלוסייה זו לחוות התקשרות בטוחה. הנחת היסוד של המאמר היא שבתנאים מסוימים, אפשר לקדם התקשרות בטוחה גם במסגרת הפנימייתית הטיפולית, ושכדי ליישם את גישת ההתקשרות בפנימייה ולאפשר לילדים וילדות לחוות חוויה של התקשרות בטוחה, לא די להתמקד בקשר שבין הצוות החינוכי לבין הילדים והילדות, אלא יש צורך להבנות גישה מערכתית ואקלים ארגוני כולל שיאפשרו זאת ברמת הפנימייה. אין ספק, כי המאמר יכול לשמש בסיס לעיצוב תוכניות התערבות בפנימיות, תוך הדגשת איכויות הסביבה הטיפולית, המעודדת התקשרות בטוחה. מאמרה של **דלית בינשטוק** עוסק, לעומת זאת, במשפחות אומנה ובאחד האתגרים הבולטים של הורי האומנה, והוא

לסייע לילדים ולילדות באומנה להבין את מציאות חייהם המשתנה ואת אי-הוודאות המתלווה למציאות מעין זו. המחברת תיארה מרכז טיפול ("מארג") המעניק טיפולים משפחתיים והדרכה הורית להורים האומנים. המאמר מתמקד בתיאור מקרה, שבאמצעותו הדגימה הכותבת כיצד טיפולים בגישה הנרטיבית ובגישות לטיפול בילדים ובילדות שעברו טראומה (בעיקר CPP – Child Parent Psychotherapy), יכולים לסייע להבנות סיפור חיים של ילדים וילדות באומנה ולסייע להורים להבין אותם. לבסוף, **אלכסנדר שניידר ועינת יצחק-מונסונו** התייחסו לניתוח של עולם התוכן של אוריינות רגשית כאל נדבך בניהול ארגונים חינוכיים טיפוליים. המאמר מבוסס על מחקר שבחן את סוגיית האינטליגנצייה הבין-אישית בתפקוד של מנהלים ומנהלות של מוסדות חינוכיים, שנערך בקרב מנהלים ומנהלות שעדיין בתפקיד וכאלו שפרשו. המחבר והמחברת סברו כי ההכרה בחשיבותו של כישור זה והוספתו כדרישה בעת תהליך המיון לבחירה של מנהלים ומנהלות, בנוסף לכישורים נדרשים אחרים, יאפשרו התמקדות באיתור מועמדים ומועמדות מתאימים ומתאימות לתפקיד ושיפור התפקוד של אלו שעדיין בתפקיד.

האסופה, שעיקריה הוצגו להלן, חשובה ומרתקת מכמה טעמים: ראשית, המגוון העשיר של הפתרונות החוץ-ביתיים בישראל קיבל ייצוג הולם באסופה, שדנה גם במערכת הפנימיית שבאחריותו של משרד הרווחה והביטחון החברתי וגם בכפרי הנוער שבאחריותו של משרד החינוך. הדיון המשותף בסוגי הפנימיות הללו מסמל את עובדת היותן על רצף אחד של חינוך וטיפול ואת הצרכים המגוונים, ולעיתים הדומים, של האוכלוסיות בשתי המערכות הפנימייתיות. האסופה נוגעת גם באוכלוסייה של ילדים וילדות באומנה, ובכך היא נותנת ביטוי לפלח אוכלוסייה זו שהולך ומתרחב, אף אם בהדרגה, בתוך מערכת ההשמה החוץ-ביתית בישראל. עם זאת, אוכלוסיית הנוער בפנימיות של חסות הנוער לא נדונה באסופה, ורצוי לכלול גם אותה בהתייחסויות עתידיות.

אסופה זו, שחלקה מבוסס על מחקר אמפירי, וחלקה – על המשגה של "חוכמת השדה", מתייחסת לכמה נושאים קלסיים בהשמה חוץ-ביתית, הרלוונטיים למערכת הפנימייתית בארץ ובעולם, כמו הסוגיה הכואבת של איכות ומעמד של כוח אדם חינוכי בפנימיות, צרכים טיפוליים, התקשרות של ילדים וילדות בפנימיות, מגוון ותרבות. עם זאת, היא גם כוללת נושאים עכשוויים, כמו אתגרים ומענים בתקופת משבר הקורונה. בנוסף, האסופה מייצגת מגוון של תוכניות התערבות ומיזמים בפנימיות ובאומנה. תחום זה הוא תחום חשוב, אשר דורש מחקר ייעודי שיעריך את תוצאות ההתערבות בקרב הצוותים ובקרב הילדים והילדות, ואסופה זו פותחת פתח יפה לדיון בנושא של התערבות מבוססת ראיות (evidence based practice) בעולם ההשמה החוץ-ביתית לילדים ולנוער בישראל.

לסיכום, נראה כי האסופה, הכוללת כותבים וכותבות מתחומי הפרקטיקה והמדיניות בתחום ההשמה החוץ-ביתית ומתחומי הטיפול והחינוך, מהווה תרומה חשובה לשיח המחקרי ולשיח המקצועי בישראל סביב השמה חוץ-ביתית לילדים, לילדות ולנוער בכלל, ובפנימיות, על גווניהן השונים, בפרט. מאמרים אלו, המבוססים

על ידע מקומי, מעשירים את הידע המחקרי והעיוני הקיים בתחום, וניתן גם לגזור מהם מסקנות למדיניות ולפרקטיקה לקידום הרווחה של ילדים וילדות, צעירים וצעירות בהשמה חוץ-ביתית.

מקורות

- אגף בכיר חוץ ביתי: משפחה, ילד נוער והשמות מיוחדות (2020). **דוח חופש המידע 2019**. משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים.
- בן-סימון, ב' וכאהן-סטרבצ'נסקי, פ' (2016). **מוסדות החסות לנוער: תפיסת טיפול ודרכי עבודה: סקירת ספרות**. מכון ברוקדייל.
- גרופר, ע' (2012). חינוך בני נוער עולים בישראל: יישום מודל ייחודי של חינוך פנימייתי – כפר הנוער הרב תרבותי. **מפגש לעבודה חינוכית סוציאלית**, 35, 131–152.
- גרופר, ע' (עורך) (2005). **הפנימיות החינוכית: יצירה מקורית במערכת החינוך הישראלית**. משרד החינוך, התרבות והספורט.
- עטר-שוורץ, ש' ומלקמן, ע' (2020). דבר העורכים-האורחים. **חברה ורווחה**, מ(1), 11–21.
- Anglin, J. (2019). The legacy of the other 23 hours and the future of child and youth care. *Residential Treatment for Children & Youth*, 36(1), 27–34.
- Dozier, M., Kaufman, J., Kobak, R., O'Connor, T. G., Sagi-Schwartz, A., Scott, S., Shaffer, C., Smetana, J., van IJzendoorn, M. H. and Zeanah, C. H. (2014). Consensus statement on group care for children and adolescents: A statement of policy of the American Orthopsychiatric Association. *American Journal of Orthopsychiatry*, 84(3), 219–225.
- Hoffnung-Assouline, A. H., & Attar-Schwartz, S. (2020). Staff support and adolescent adjustment difficulties: The moderating role of length of stay in the residential care setting. *Children and Youth Services Review*, 110, 1–9.
- King, M. M. (2013). *Stability and change in institutional out-of-home childcare provision*. M.Sc. Thesis. University of Oxford.
- Trieschman, A. E., Whittaker, J. K., Brendtro, L. K., & Wineman, D. (2017). *The other 23 hours: Child care work with emotionally disturbed children in a therapeutic milieu*. Routledge.